

Roman ZAORAL

**Poutníci a jejich peníze na cestě do Říma.
Zamyšlení nad edicí *Il Libro del pellegrino* (Siena, 1382–1446)**

Poutnická kniha (*Il Libro del pellegrino*) špitálu Panny Marie della Scala z let 1382–1446¹ představuje precizně vedený dokument o peněžních depozitech v jedné z nejvýznamnějších církevních institucí v Sieně. Od poutnického útočiště na staré cestě z Francie do Říma, vedeného kanovníky katedrály, se špitál pod správou rektora na sklonku 12. století osamostatnil. Největšího rozkvětu dosáhl ve 13. a 14. století, kdy byl správně a daňově propojen s městem. Díky příznivé finanční situaci špitálu mohlo dojít počátkem 15. století k jeho stavebnímu a uměleckému rozvoji, a to i přesto, že Itálie byla v té době zasažena hlubokým demografickým poklesem a hospodářskou depresí. Siena podle odhadů některých historiků přišla v roce 1348 až o 85 % obyvatel. S těmito negativními jevy se však dokázala poměrně rychle vyrovnat.² Poptávka po pracovní síle se stala impulsem k horizontální mobilitě, zhroutení velkých bank bylo nahrazeno množstvím menších a flexibilnějších peněžních ústavů se zdokonalenými obchodními technikami. Tyto strukturální změny upevnila vedoucí pozici Benátek v Evropě a posílily také menší italská města.³

Itálie profitovala z faktu, že do ní proudilo velké množství lidí a s nimi i peněžní prostředky, ať už v souvislosti s dálkovým obchodem či formou plateb papežské kurii a různým jiným církevním institucím. Nezanedbatelný přísun peněz zajišťovali také poutníci, kteří zde utráceli za pobyt i za odpustky, a významným způsobem tak obohacovali strukturu domácího oběživu. To vše za situace, kdy byl ve zbytku Evropy všeobecně pociťován nedostatek drahého kovu, který vedl na jedné straně k záměrnému ukrývání pokladů a na straně druhé k zvýšenému opo-

¹ Gabriella PICCINNI – Lucia TRAVAINI, *Il Libro del pellegrino (Siena 1382–1446). Affari, domini, monete nell'Ospedale di Santa Maria della Scala*, Napoli 2003, s. 85.

² Daniela GALLAVOLTI CAVALERO, *L'Ospedale di S. Maria della Scala in Siena, vicenda di una connivenza artistica*, Pisa 1985, s. 69 nn.

³ Reinhold C. MUELLER, *Die wirtschaftliche Lage Italiens im Spätmittelalter*, in: Ferdinand SEIBT – Winfried EBERHARD (Hg.), *Europa 1400. Die Krise des Spätmittelalters*, Stuttgart 1984, s. 221–232.

třebení mincí a jejich následnému přemincování. Zhoršování mince, které se poprvé výrazněji projevilo v sedmdesátých a vyvrcholilo v devadesátých letech 14. století, zůstaly ušetřeny pouze Benátky, které měly zajištěn plynulý přísun stříbra a zlata ze srbských a bosenských dolů, a byly proto s to udržet stabilitu kurzu své měny.⁴

Pestrý soubor nominálů zapsaných v poutnické knize ze Sieny je zajímavým svědectvím o pohybu dobového oběživa na evropském kontinentě. Již od raného středověku přinášeli poutníci do Říma značné množství mincovního kovu, který dokázal saturovat hospodářské potřeby města do té míry, že zde papežové dlouho razili vlastní mince jen příležitostně. Zejména v jubilejním roce 1400 byl příliv snadno přenosných mincí mimořádný. Se systematickou ražbou začal teprve Urban V. (1362–1370) v roce 1367, krátce poté, co se vrátil do Říma. Papežové ovšem razili také na mnoha dalších místech Itálie, nejvíce pak v Boloni, která představovala významný článek papežské mincovní správy. Poté, co boloňská městská mince dosáhla v 15. století velké obliby ve střední a severní Itálii, převzala mincovnu do své správy papežská kurie, aby zde razila její napodobeniny (*bolognini*). Hospodářskému rozvoji města to nijak neprospělo. Všude tam, kde obíhaly nominály stejného jména, ale odlišných parametrů váhy a jakosti, docházelo k nárůstu nerovnováhy, bez ohledu na to, zda vydavatelem mincí byl jeden, či více mincovních pánů.⁵

Siena byla v zemích české Koruny dobře známa. V roce 1369 a znovu v letech 1432–1433 plnila funkci rezidenčního města Lucemburků.⁶ Do Sieny, Říma a mnoha dalších italských měst jezdili pravidelně kněží a studenti, kteří svou cestu často spojovali s poutí. V registrech augustiniánského generalátu z osmdesátých let 14. století je například doložen augustinián-eremita vyslaný z Litomyšle do Sieny na studium generale svého řádu⁷ a mezi poutníky do Říma tu jsou jmenováni Martin z Brna (Martinus de Brunna)⁸ a Leo de Bohemia.⁹ Za vlády Václava IV. stoupl počet českých prelátů mezi vyslanci, nejvíce však bylo laiků, kteří tvořili dvě třetiny personálu diplomatických misí. V roce 1383 cestoval z Václavova pověření přes Benátky do Říma probošt kostela sv. Víta. Jiný prelát z Václavovy kanceláře je roku 1394 doložen v Mantově, kam byl již o sedm let dříve poslán také olo-

⁴ Peter SPUFFORD, *Power and profit. The merchant in medieval Europe*, New York 2003, s. 360.

⁵ Roman ZAORAL, *Mincovníctví papežů ve středověké Francii*, in: Pavol ČERNÝ a kol. (edd.), *Du bon du coeur. Poklady francouzského středověkého umění v českých a moravských sbírkách*, Olomouc 2006, s. 215–217.

⁶ Marie-Luise FAVREAU-LILIE, „Devotio moderna“ in Italien? Kontakte zwischen „Prag“ und Venedig im 14./15. Jahrhundert und die Suche nach neuen Wegen der Frömmigkeit in Venetien, in: Marek DERWICH – Martial STAUB (Hg.), *Die „neue Frömmigkeit“ in Europa im Spätmittelalter*, Göttingen 2004, s. 325–326.

⁷ Arnulf HARTMANN (ed.), *Fontes historiae ordinis s. Augustini Ser. 1 (Registra priorum generalium)*, sv. 2/1: *Bartholomaei Veneti O.S.A. Registrum Generalatus (1383–1387)*, Roma 1996, s. 390, č. 1 178.

⁸ Tamtéž, s. 346, č. 1 029 a s. 356, č. 1 062.

⁹ Tamtéž, s. 390, č. 1 177.

moucký biskup Mikuláš z Riesenburka. Pražský arcibiskup Jan z Jenštejna pobýval v Itálii v letech 1393 a 1396–1400.¹⁰

V poutní knize ze Sieny, vedené v letech 1382–1446 řeholníky dominikánského kláštera, se v období 1384–1433 objevuje sedm poutníků ze zemí Koruny české, z nichž dva pocházeli z Čech,¹¹ čtyři z Moravy¹² a jeden ze Slezska.¹³ K nim lze patrně ještě přiřadit další dva poutníky s ne zcela jasnou geografickou atribucí; Jáchyma, původem snad z Čejče u Hodonína,¹⁴ a Václava, syna Mikuláše z Říše, pocházejícího podle jména nejspíše z Horní Falce.¹⁵ Kniha však zdaleka neeviduje všechny poutníky, kteří Sienu na cestě do Říma navštívili. Záznamy zmiňují pouze ty, kteří si v tamním špitálu uložili část peněžní hotovosti s tím, že si ji na zpáteční cestě vyzvednou, nebo ty, kteří si tam peníze směnili.

Peněžní sumy, které poutníci ze zemí české Koruny svěřili v Sieně mnichům do úschovy (viz tab. 1), lze rozdělit do tří skupin. Tři poutníci disponovali částkami nižšími než jedna hřívna, hotovost tří dalších se pohybovala v rozmezí 1,5–2,5 hřívny, třetí skupinu tvoří obnosy ve výši 4, 5 a 8 hřívny.¹⁶

Tabulka 1: Vklady poutníků ze zemí Koruny české evidované v poutnické knize ze Sieny (řazeno podle výše uložených částek)

Poutník	Datum	Uložená částka	Odkaz na edici
Václav z Prahy	8. 9. 1391	22 soldi = 4,4 gr.	s. 167, dep. 40
Jáchym z Čejče?	28. 3. 1384	20 pr. gr.	s. 170, dep. 72
Kateřina z Brna	8. 9. 1391	1 fl. 4 l. = 35 gr.	s. 167, dep. 39
Bartoloměj, syn Jiřího z Moravy	18. 5. 1414	3 dukáty, 1 papež. fl. směněny za 16 l. 12 s. 4 d. = 95 gr. ¹⁷	s. 208, dep. 340
Jan Mikulášův z Olomouce	28. 1. 1433	1 uh. fl., 10 pr. gr., 3 říšské (pruské?) groše s křížem a větší množství víd. feniků a půlfeniků směněno za 20 l. 14 s. 8 d. = 118 gr.	s. 220, dep. 386
Jan Jindřichův z Moravy	12. 3. 1433	3 uh. fl., 3 ben. fl. směněny za 26 l. 6 s. 8 d. = 156 gr.	s. 220, dep. 387

¹⁰ M.-L. FAVREAU-LILIE, „Devotio moderna“, s. 316.

¹¹ G. PICCINNI – L. TRAVAINI, *Il Libro*, s. 167, dep. 40 a s. 212, dep. 358.

¹² Tamtéž, s. 167, dep. 39, s. 208, dep. 340, s. 220, dep. 386 a 387.

¹³ Tamtéž, s. 213–214, dep. 366.

¹⁴ Tamtéž, s. 170, dep. 72.

¹⁵ Tamtéž, s. 166, dep. 36.

¹⁶ 1 česká hřívna = 60 gr., 1 moravská hřívna = 64 gr.

¹⁷ V letech 1412 a 1413 oscilloval kurz pražského groše v Sieně mezi 3 s. 6 d. (Tamtéž, s. 206, dep. 333) a 3 s. 8 d. (Tamtéž, s. 207, dep. 336).

Václav Mikulášův z Říše (z Horní Falce?)	8. 9. 1391	1 kuň prodán za 12 fl. 35 s. = 235 gr.	s. 166, dep. 36
Mikuláš Hermann z Vratislavi	7. 12. 1418 (1417?)	9 uh. fl., 4 benátské dukáty = 312 gr.	s. 213–214, dep. 366
Florián z Kočova	14. 8. 1415	17 benátských duk., 3 uh. fl. směněny za 85 l. 14 s. = 480 gr.	s. 212, dep. 358

Srovnajme nyní tyto údaje s poměrně stabilními sazbami, jež měšťané v českých zemích vyčleňovali ve svých testamentech na poutě do Říma.¹⁸ Za příklad vezměme závěti zapsané do památné knihy olomoucké (viz tabulka 2).¹⁹ Většina z celkového počtu 21 zmínek o cestách do Říma jako nejoblíbenějšího poutního města pochází z třicátých (sedm v letech 1430–1435 a 1440) a čtyřicátých let 15. století (deset v letech 1441–1450), konkrétní peněžní částku však zmiňuje jen devět závětí. U nižších středních vrstev se suma vyhrazená na tuto cestu pohybuje nejčastěji mezi 4 a 5 hřivnami, což v kurzu 1 fl. = 32 gr., platném ve čtyřicátých a na počátku padesátých let 15. století, odpovídá 8 až 10 florénům.²⁰ Testátoři z vyšších středních vrstev uvádějí na tento účel zpravidla dvojnásobnou sumu, tedy 8–10 hř. či 16–20 fl.

Z porovnání dat v obou tabulkách je zřejmé, že vklady většiny poutníků v sienském špitálu víceméně odpovídají poloviční sazbě z nižšího (4–5 hř.) či vyššího základu (8–10 hř.), a lze je proto považovat za adekvátní obnosy určené na zpáteční cestu (Bartoloměj, syn Jiřího z Moravy,²¹ 1,5 hř.; Jan Mikulášův z Olomouce 2 hř.; Jan Jindřichův z Moravy 2,5 hř.; Václav Mikulášův z Říše/z Horní Falce? 4 hř. a Mikuláš Hermann z Vratislavi 5 hř.). Mimořádně vysokou částkou (8 hř.), vymykající se běžnému úzu, disponoval pouze Florián z Kočova. Naopak třem dalším poutníkům Kateřině z Brna (35 gr.), Jáchymovi z Čejče (20 gr.) a Václavovi z Prahy (4,4 gr.) uložené částky na zpáteční cestu rozhodně nestačily. Kateřina a Václav patrně padli spolu s desítkami dalších poutníků ze střední Evropy za obět' moru v letních měsících roku 1391. Do špitálu se jich pro svěřené peníze a cennosti nevrátilo 35, z nichž 32 je dosvědčeno právě k 8. září 1391.²²

¹⁸ K formám poutnictví na základě testamentů viz Zdeněk UHLÍŘ, *Poutnictví v Lounech v době předhusitské*, Sborník okresního archivu v Lounech 3, 1990, s. 6–13; Jan HRDINA, *Civis peregrinus Bohemicus: Fernwallfahrten böhmischer Bürger im Spätmittelalter*, in: Zdeněk HOJDA a kol. (edd.), Roma – Praga, Praha – Řím, Praha 2009, s. 173–187.

¹⁹ Libuše SPÁČILOVÁ – Vladimír SPÁČIL (edd.), *Památná kniha olomoucká (kodex Václava z Jihlavy) z let 1430–1492, 1528*, Olomouc 2004.

²⁰ Peter SPUFFORD, *Handbook of medieval exchange*, London 1986, s. 275.

²¹ Podle záznamu v poutnické knize zemřel v Cornetu (dnes Tarquinia) mezi Sienou a Římem. Srov. G. PICCINNI – L. TRAVAINI, *Il Libro*, s. 208, dep. 340, viz též příloha 1.

²² Tamtéž, s. 166–169.

Tabulka 2: Peněžní částky určené na pouť do Říma v památné knize olomoucké
(řazeno podle výše určených částek)

Suma	Datum	Odkaz na edici
4 hř.	12. 8. 1434	s. 352, č. 444
8 fl.	22. 10. 1444	s. 393, č. 535
4 hř. 12 gr.	13. 2. 1440	s. 385, č. 517
5 hř.	20. 8. 1433	s. 362–363, č. 468
5 hř.	29. 5. 1441	s. 387, č. 521
5 hř.	24. 5. 1443	s. 388–389, č. 524
16 fl.	21. 10. 1443	s. 391, č. 531
10 hř.	17. 7. 1444	s. 452, č. 698
20 fl.	15. 7. 1462	s. 258, č. 189

Rámcovou představu o tom, na kolik dní cesty mohly tyto obnosy poutníků vystačit, dává jejich porovnání s cestovními výdaji, jež se odvíjely jak od sociálního statutu vlastníka (v knize se mezi poutníky objevují šlechtici, měšťané, kněží i osoby nižšího sociálního původu), tak od způsobu a délky přepravy. Přestože je počítání s průměrnými denními výkony problematické (také kvůli rozdílné délce dne v zimě a v létě), existovaly určité hodnoty dané zkušeností. Předpokládá se, že „průměrný cestující“ urazil denně pěšky 25–40 km, na koni s doprovodem a zavazadly 30–45 km s tím, že po 4–6 dnech následoval den odpočinku.²³ Vezmeme-li za základ rychlost 40 km za den, pak cesta z českých zemí do Říma (ca. 1 300 km) trvala poutníkům zhruba 32 dny, s pěti až šesti dny odpočinku 37–38 dní, tj. asi 5,5 týdnů. Při průměrné útratě 3 gr. za den, jež se víceméně kryla s nejběžnější letní denní mzdou řemeslnického tovaryše,²⁴ vystačily 4 hřivny pražských grošů asi na 85 dní, tj. na cestu tam a zpět a zhruba na 10 dní pobytu v Římě. Pokud si poutník vzal s sebou 5 hřiven, mohl si dobu pobytu v Itálii prodloužit až na jeden měsíc. Dvojnásobná suma (8–10 hř. = 16–20 fl.), kterou měli k dispozici bohatší poutníci z Olomouce, patrně sloužila jako rezerva pro případ nemoci či náhlého neštěstí. V ideálním případě umožňovala prodloužení pobytu či zajištění většího komfortu v ubytování a stravě.

S průměrnou částkou 3 gr. ke krytí denních cestovních výloh se počítalo i u bohatých kupců. Komisionář řezenských Rüntingerů, který jako znalec sukna pravidelně navštěvoval trhy ve Flandrech, dostal v osmdesátých letech 14. století na jedenáctitýdenní zpáteční cestu do Nizozemí 11 fl. na cestovné a 12 fl. jako

²³ K cestovním rychlostem ve středověku srov. Norbert OHLER, *Cestování ve středověku*, Jinočany 2003, s. 159.

²⁴ Marek SUCHÝ, *Solutio Hebdomadaria Pro structura Templi Pragensia. Stavba svatovítské katedrály v letech 1372–1378, Díl I.*, in: *Castrum Pragense 5*, Praha 2003, s. 26–27 považuje částku 2–3 gr. v celoročním průměru za nejběžnější denní odměnu tesařského tovaryše. Letní týdenní plat mistra tesaře činil 20 gr., zimní 16 gr.

mzdu.²⁵ V testamentech běžně uváděná částka 4–5 hřiven grošů na cestu z českých zemí do Říma představovala tedy minimální obnos, z něhož bylo možno ušetřit jen tehdy, pokud poutník využil pohostinství těch klášterů, které poskytovaly ubytování a základní stravu zdarma. Podobně nízké jsou i sumy, jež testátoři stanovili pro kratší cestu, jakou byla pouť z Olomouce do Mariazellu (ca. 300 km). S jednou hřivnou poutník vystačil na cestu tam a zpět (celkem 18–20 dní) a sotva na dva dny pobytu.²⁶

Ty, kteří si všechny služby hradili sami, však jeden den cesty mohl vyjít až na jeden dukát, tj. 20 pražských grošů podle kurzu platného na přelomu 14. a 15. století.²⁷ Každodenní výdaje za pití a stravu, krmivo pro koně a otop zvyšovaly další nepravidelné platby za opravu povozu či kol, za mazivo, okování, léčbu koní, nákup postrojů, ohlávky či hřebelců. K úhradě těchto běžných položek sloužila nejčastěji stříbrná grošová mince, zatímco větší platby, například za nákup koně, se realizovaly ve zlaté minci.²⁸ Na jeden dukát denně vyšla poutníky na počátku 15. století i cesta z Benátek do Jaffy; za 40–50 dní jízdy s rezervovaným místem zaplatili v průměru 40–50 dukátů.²⁹ Tak vysokou částku za cestu mohl uhradit jen ten řemeslník, jehož roční mzda (+/- 720 gr.) dosahovala zhruba dvojnásobku ročního existenčního minima (360 gr.). Nákladné cesty byly všeobecně dostupnější kupcům a směnárníkům s průměrným ročním příjmem 60–70 fl. a samozřejmě šlechticům, jejichž cestovní výdaje zhruba pětikrát převyšovaly možnosti zámožných řemeslníků.³⁰

Na rozdíl od závětí nelze z výše vkladů usuzovat na sociální status jejich nositelů. Nejběžnějším nominálem poutníků byla zlatá mince, obsažená ve více než 70 % všech vkladů zapsaných do poutnické knihy sienského špitálu, a dostupná tedy i nižším sociálním vrstvám. Většina poutníků (přes 80 %) disponovala hotovostí ve výši 1–10 fl., částky pohybující se v rozmezí 11–20 fl. představují nece-

²⁵ Wiltrud EIKENBERG, *Das Handelshaus der Runtinger zu Regensburg*, Göttingen 1976, s. 293–294. Cestovní výdaje v relaci 1 florén na týden odpovídají 3 grošům na den.

²⁶ L. SPÁČILOVÁ – V. SPÁČIL (edd.), *Památka kniha olomoucká*, s. 387, č. 521 (závěť z 29. 5. 1441).

²⁷ P. SPUFFORD, *Handbook of medieval exchange*, s. 274–275.

²⁸ Srov. údaj o herce (ronzinus), kterou její majitel Václav Mikulášův, původem snad z Horní Falce, prodal v roce 1391 sienskému špitálu za 12 florénů a 25 solidů (G. PICCINNI – L. TRAVAINI, *Il Libro*, s. 166, dep. 36). Tato částka zhruba odpovídá dobovým cenovým relacím. Dva koně koupil v Praze v roce 1392 Jindřich z Derby, který se tu zastavil na cestě z Pruska do Svaté země – jednoho za 3 nobly, tj. 6 florénů, druhého za 10 noblů, tj. 20 florénů. Srov. Marek SUCHÝ, „Na cestě“ in *partibus Boemie. Svědectví cestovních účtů Jindřicha z Derby z roku 1392*, Numismatický sborník 22, 2007, s. 132, pozn. 165.

²⁹ Danuta QUIRINI-POPLAWSKA, *Wenecja jako etap w podrozy do Ziemi Swiatej (XIII – XV w.)*, in: Halina MANIKOWSKA – Hanna ZAREMSKA (edd.), *Peregrinationes: pielgrzymki w kulturze dawnej Europy*, Warszawa 1995, s. 137.

³⁰ M. SUCHÝ, „Na cestě“, s. 135. Podle W. EIKENBERG, *Das Handelshaus*, s. 293–294 roční mzda faktorů a směnárníků řezenské společnosti Runtingerů se v Praze v letech 1383–1394 pohybovala ve výši 60–70 fl. Roční soukromý příjem Matouše Runtingera činil ve stejné době 60–80 fl. Matouš měl kromě toho v otcově domě k dispozici zdarma bydlení pro sebe a svou rodinu.

lých 16 % evidovaných obnosů. Majiteli obnosů nad 20 fl. (21–40 fl. a 50–78 fl.), kteří tvořili asi 4 % vkladatelů, byli zpravidla poutníci ze vzdálených oblastí Francie, Španělska, Portugalska a Říše, jichž se v Itálii kumulovalo nejvíce v jubilejním roce 1400. Vyšší sumy ukládali v sienském špitálu převážně staří kněží, kteří se vydávali na cestu s celým svým majetkem, patrně v domnění, že se z ní už nevrátí. To je i případ volyňského kaplana Floriána z Kočova,³¹ který bratrům v Sieně svěřil do úschovy 20 florénů. Tato částka představuje nejvyšší finanční obnos zaznamenaný mezi poutníky ze zemí české Koruny.

Florián je jediná osoba mezi poutníky z českých zemí, jejíž původ se podařilo vynést z anonymity: vzhledem k jeho budoucím profesním zastávkám pocházel nejspíš z Kočova u Plané.³² Z úředních knih pražského generálního vikariátu lze ve zkratce rekonstruovat aspoň posledních pět let jeho církevní kariéry. V letech 1409–1411 zastával místo plebána v jihočeských Boleticích,³³ v letech 1411–1413 byl oltářníkem ve farním kostele v Kašperských Horách s ročním platem 10 kop českých³⁴ a v roce 1413 krátce duchovním správcem farního kostela v Hořticích,³⁵ odkud v květnu 1414 přešel do nedaleké Volyně, když směnil toto beneficium za obročí při oltáři Těla Páně v tamním farním kostele.³⁶ V létě 1415 zřejmě s vědomím sestry obročí řádně pronajal, sepsal závěť a vyrazil na svou poslední pozemskou cestu, která patrně skončila mezi Sienou a Římem.³⁷ S odkazem na poměrně vysoký peněžní vklad nelze vyloučit, že chtěl v Itálii pobýt delší dobu, popřípadě že se snažil získat u papežské kurie rezervaci k výnosnějšímu beneficiu.

Krizové jevy pozdního středověku v politice a ekonomice vedly na jedné straně k zhoršování mince, zároveň však působily jako dynamizační prvek v „monetarizaci“ směnných vztahů. Ztráty obyvatelstva, způsobené v polovině 14. století morovou epidemií, a následné hospodářské obtíže vývoj nezastavily ani neprodloužily. Naopak druhá polovina 14. století se v Evropě obecně vyznačuje zesílenou produkcí vysokých nominálů, takže objem peněz v oběhu rostl fakticky rych-

³¹ Ztotožnit italskou verzi jména a původu tohoto poutníka (*Froliano di Chocie chapelano di Vilina del paese di Buemia*; plné znění záznamu v příloze) s Floriánem z Kočova, kaplanem z Volyně, se na základě konfirmačních knih pražského arcibiskupství podařilo Mgr. Janu Hrdinovi, jemuž touto cestou děkuji za poskytnutou informaci. Podrobněji k prosopografickému výzkumu poutníků ze Sieny srov. Roman ZAORAL – Jan HRDINA, *Peněžní hotovosti římských poutníků ve světle poutnické knihy ze Sieny (1382–1446)*, Numismatický sborník 23, 2008 (vyšlo 2009), s. 197–198.

³² Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*, sv. 2, Praha 1949, s. 340.

³³ Josef EMLER (ed.), *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensem per archidioecesim* (dále LC) VII, Pragae 1886, s. 21.

³⁴ LC VII, s. 21. Oltář sv. Jana Křtitele byl založen v roce 1396 z vůle rychtáře, purkmistra a městské rady v Kašperských Horách a obvěněn ročním platem 10 kop grošů českých. Srov. Clemens BOROVÝ (ed.), *Libri erectionum archidioecesis pragensis seaculo XIV. et XV. Liber IV (1390–1397)*, Pragae 1883, s. 450–451; LC V, s. 270.

³⁵ LC VII, s. 93.

³⁶ LC VII, s. 117.

³⁷ G. PICCINNI – L. TRAVAINI, *Il Libro*, s. 212, dep. 358.

leji než vlastní výroba mincí. Za těchto okolností nepřekvapí, že papežská kurie a kláštery upřednostňovaly platby ve zlatě. Představovalo to pro ně také jednodušší orientaci při stanovení kurzu zlaté mince k místní měně.³⁸

K nejfrekventovanějším typům zlaté mince patřily florentské florény, benátské dukáty (zecchina) a uherské florény jako jejich ekvivalent. V oběhu však byla také celá řada imitací osvědčených ražeb, na jejichž zmnožování se podílela i papežská kurie.³⁹ Poutníci ze zemí české Koruny si zpravidla brali s sebou na cestu běžně dostupné uherské florény a benátské dukáty, pouze dva si v Sieně uložili pražské groše. Žádný z nich však do Itálie nepřinesl české florény, které z českých zemí odtékaly přímo proudem. Stačí připomenout vysokou částku 500 000 florénů, kterou Karel IV. zaplatil roku 1373 za nákup Braniborska, což nebyl ojedinělý případ. České zlato odcházelo s obchodem do nejvyspělejších hospodářských oblastí Evropy a ve zlatě byly rovněž posílány pravidelné platby papežské kurii do Říma a Avignonu.⁴⁰ Výdaje tohoto druhu činily v pražské arcidiecézi v roce 1355 40 000 florénů a po zavedení pravidelného desátku se tato částka ještě zvýšila.⁴¹ Limitovaná ražba českých florénů byla navíc po roce 1390 zcela zastavena.

I když v českých písemných pramenech zmínek o domácích zlatých nominálech ubývá již v poslední čtvrtině 14. století,⁴² v Itálii se jimi platilo ještě v polovině 15. století. Z té doby se uvádějí mezi mincemi běžnými v Římě i dva typy českých zlatých ražeb, zřejmě florény Jana Lucemburského a Karla IV. nebo Vác-

³⁸ Bernd KLUGE, *Geld im Mittelalter – Numismatische Einführung*, in: Klaus GRUBMÜLLER – Markus STOCK (Hg.), *Geld im Mittelalter. Wahrnehmung – Bewertung – Symbolik*, Darmstadt 2005, s. 30–31.

³⁹ K imitacím florentských florénů podrobně Ulrich KLEIN, *Der Florentiner Goldgulden und seine Imitationen*, in: A.-F. AUBERSON – H. R. DERSCHLA – S. FREY-KUPPER (edd.), *Faux – contrefaçon – imitations. Actes du quatrième colloque international du Groupe suisse pour l'étude des trouvailles monétaires* (Martigny, 1er – 2e mars 2002). *Fälschungen – Beischläge – Imitationen. Sitzungsbericht des vierten internationalen Kolloquiums der Schweizerischen Arbeitsgemeinschaft für Fundmünzen* (Martigny, 1. – 2. März 2002). (*Études de numismatique et d'histoire monétaire* 5), Lausanne 2004, s. 129–160, tab. 6–9. Srov. též R. ZAORAL, *Mincovníctví papežů*, s. 216.

⁴⁰ Již Karel STLOUKAL, *Dvojí tvář doby Karlovy*, Český časopis historický 2, 1947–1949, s. 1 nn poukázal na to, jak vysoké částky peněz plynuly každoročně k přepychově vybavenému papežskému dvoru v Avignonu. Gustav SKALSKÝ, *Měnová politika Karla IV.*, Numismatický časopis československý 19, 1950, s. 51 soudí, že šlo téměř vždy o české zlaté mince. Srov. též Jaroslav ERŠIL, *Správní a finanční vztahy avignonského papežství k českým zemím ve 3. čtvrtině 14. století*, Praha 1959 a Týž, *Papežské expektance in communi forma pauperum na česká beneficia ve 14. a na počátku 15. století*, Strahovská knihovna 5–6, 1971–1972, s. 105–137.

⁴¹ František GRAUS, *Die Handelsbeziehungen Böhmens zu Deutschland und Österreich im 14. und zu Beginn des 15. Jahrhunderts*, Historica 2, 1960, s. 110, pozn. 231. Srov. též Václav Vladivoj Tomek, *Registra decimarum papalium čili registra desátků papežských z diecezí Pražské*, Praha 1873.

⁴² Karel CASTELIN, *O českých dukátech 14. století*, Numismatický časopis československý 19, 1950, s. 65–73 shromáždil řadu konkrétních dokladů o ubývání českých zlatých ražeb v písemných pramenech české proveniencie směrem ke konci 14. století.

lava IV.,⁴³ které jsou známy i z nálezů mincí doložených prakticky z celé Itálie.⁴⁴ Nepřekvapí proto, že české florény se v poutnické knize ze Sieny vyskytují jen jako doplňková složka v peněžní hotovosti dvou vkladatelů z Flander, kteří navštívili Sienu v jubilejním roce 1400; dva české florény si zde uložil kněz Gerald z Nijmegenu⁴⁵ a dva florény Karla IV. označované jako císařské (*fiorini del'omperadore*) poutník z Brug (*Ianzelobi de Brugia*).⁴⁶ Mezi zlatými ražbami obyvatel zemí české Koruny nenajdeme ani ryzostí méně kvalitní rýnské zlaté, jejichž oběh se až do roku 1470 omezoval jen na Chebsko a přilehlou část západních Čech.⁴⁷

Mezi stříbrnými nominály patřilo v Itálii ve 14. a v první polovině 15. století vedoucí místo pražským grošům (*grossi boemi*), o nichž se florentský kupec Francesco Balducci Pegolotti zmiňuje ve svém deníku *La pratica della mercatura* jako o jediné větší stříbrné minci.⁴⁸ Jejich zastoupení ve struktuře dobového oběživa Sieny nepochybně převyšovalo 8 % podíl, doložitelný 33 zápisy v poutnické knize. Zdaleka ne všechny mince, včetně těch českých, se totiž dostaly do depozitáře, jak o tom svědčí drobný depot s dvanácti pražskými groši, který dne 13. května 1409 našel na zahradě sienského špitálu zahradník Matěj.⁴⁹ Jiný, z téhož roku pocházející nález 400 florénů, zazděných v cele kláštera Panny Marie della Scala, je výmluvným svědectvím o běžné dostupnosti zlatých mincí v italském církevním prostředí a zároveň o rozporu mezi proklamovanou chudobou a lačností po bohatství, jenž byl pro jistou část duchovenstva příznačný.⁵⁰

Pražské groše jsou v knize doloženy celkem u 32 osob, které přicházely do Sieny převážně z Říše, ale také z Flander, Savojska, Polska a Moravy. Jako jeden z hlavních evropských stříbrných nominálů je charakterizuje velký geografický rozptyl. Uplatňovaly se bez ohledu na místo vzniku na trzích všech hospodářsky silných regionů Evropy. Běžnou součástí peněžní výbavy poutníků tvořily zejména v osmdesátých a devadesátých letech 14. století, kdy převažovaly jak počtem (celkem 18 z 32 záznamů), tak velikostí obnosů, z praktických důvodů však nepřekračovaly řádově desítky kusů. Pouze dva vkladatelé uložili v Sieně částku přesahující

⁴³ František GRAUS, *Zprávy belgických pramenů o českých dukátech 14. a počátku 15. století*, Numismatické listy 4, 1949, s. 96, pozn. 6.

⁴⁴ Konkrétní příklady uvádějí G. PICCINNI – L. TRAVAINI, *Il Libro*, s. 114–125.

⁴⁵ Tamtéž, s. 187, dep. 195.

⁴⁶ Tamtéž, s. 177, dep. 124.

⁴⁷ Roman ZAORAL, *Nálezy zlatých mincí grošového období na území Čech. Příspěvek k oběhu uherských dukátů v Čechách*, Slovenská numizmatika 11, 1990, s. 128.

⁴⁸ Edici deníku sepsaného někdy v letech 1339–1340 vydal Allan Evans v Cambridgi v roce 1936. Rozborem deníků středověkých kupců z pohledu struktury dobového oběživa se podrobně zabývá Lucia TRAVAINI, *Monete, Mercanti e Matematica. Le monete medievali nei trattati di aritmetica e nei libri di nervatura*, Roma 2003.

⁴⁹ Archivio di Stato di Siena, Ospedale 517, fol. 344. Citováno podle G. PICCINNI – L. TRAVAINI, *Il Libro*, s. 88, pozn. 15.

⁵⁰ Archivio di Stato di Siena, Ospedale 517, fol. 416. Citováno podle tamtéž, s. 88, pozn. 16.

100 pražských grošů; 180 gr. v roce 1382⁵¹ a 131 gr. v roce 1400.⁵² K všeobecně přijímaným ražbám v mezinárodním peněžním styku patřily vedle pražských grošů také groše flanderské, jež v záznamech poutnické knihy představují druhý nejčastější typ stříbrného nominálu. Dvakrát se v peněžních hotovostech poutníků z Říše objevují také míšeňské groše s upozorněním, že nejsou tak dobré jako české.⁵³

Avšak ani pražský groš nezůstal ušetřen postupného zhoršování. Podíl stříbra v českých groších bylo nutno snižovat již za vlády Karla IV. hlavně proto, aby ho byl dostatek na nákup zlata. České rudné hornictví totiž nemohlo poptávku po zlatě uspokojit. Ryzost českých dukátů zůstávala přitom na rozdíl od grošů zachována, a to z nich činilo v zahraničí velmi vyhledávaný nominál, hodnotově plně srovnatelný s florentskými a uherskými florény i s benátskými dukáty.⁵⁴ Ve druhé polovině 14. století začal narůstat nedostatek stříbra nejen pro nákup zlata, ale i pro ražbu pražských grošů. Roční těžba stříbra v kutnohorském revíru poklesla zhruba z 20 000 kg na 10 000 kg, tedy asi na polovinu produkce první poloviny 14. století.⁵⁵ K nerovnováze mezi platbami a produkcí dolů se připojovaly další dva faktory: záměrné ukrývání peněz a ztráta kovu opotřebením a novými přeražbami. Tato situace se promítla i do skladby peněžních hotovostí poutníků, kterou v 15. století tvořilo stále méně pražských grošů.

Postupné snižování obsahu stříbra v pražských groších přimělo říšská města k označování kvalitních kusů speciálními kontramarkami, rozšířenými v první polovině 15. století jak v jihoněmecké oblasti na území Frank, Bavorska a Švábska, tak i v Hesensku, Dolním Sasku a v Porýní-Vestfálsku.⁵⁶ Na jihozápadě Říše hrály pražské groše důležitou roli od konce 14. století až do sedmdesátých let 15. století. Joachim Schüttenhelm předpokládá, že jejich podíl v tamním oběživu překračoval v první polovině 15. století horní hranici vyčíslenou na základě rozboru skladby nálezů mincí na 48,7 %.⁵⁷ Poutníci z Říše, kteří podle záznamů v poutnické knize přinášeli do Itálie největší množství pražských grošů, si na svou cestu do Říma brali bezpochyby kvalitní kontramarkované ražby, o nich se však bratři ze Sieny nezmiňují. Kvalitu grošů lze rozpoznat jen podle aktuálních kurzů uplatňovaných

⁵¹ G. PICCINNI – L. TRAVAINI, *Il Libro*, s. 164, dep. 9.

⁵² Tamtéž, s. 199, dep. 288.

⁵³ Tamtéž, s. 195, dep. 256 z roku 1400 a s. 218, dep. 381 z roku 1427.

⁵⁴ Ve výjimečných případech byly české florény ceněny dokonce výše než uherské. Rozdíl v kurzu obou nominálů platný v Luce v roce 1383 dokládá účetní kniha řezenských Rüntingerů. Srov. Franz BASTIAN, *Das Rüntingerbuch 1383–1407 und verwandtes Material zum Regensburger süddeutschen Handel und Münzwesen II*, Regensburg 1935, s. 47. Srov. též R. ZAORAL, *Nálezy zlatých mincí*, s. 119–120.

⁵⁵ Jiří MAJER, *Rudné hornictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2004, s. 62–64.

⁵⁶ Seznam kontramarek na pražských groších uvádí Karel CASTELIN, *Grossus Pragensis. Der Prager Groschen und seine Teilstücke 1300–1547*, Braunschweig 1972, s. 74–80, který eviduje celkem 252 typů.

⁵⁷ Joachim SCHÜTTENHELM, *Der Geldumlauf im südwestdeutschen Raum vom Riedlinger Münzvertrag 1423 bis zur ersten Kipperzeit 1618. Eine statistische Münzfundanalyse unter Anwendung der elektronischen Datenverarbeitung*, Stuttgart 1987, s. 392.

při směně na místní měnu, kterou poutníci používali k úhradě každodenních výdajů. Z této směny nejvíce profitovala sienská mincovna, která stahovala obíhající nominály z oběhu a z takto získaného kovu razila místní drobné mince. Záznamy o nákupu drahého kovu z let 1351–1423 dokládají, že do mincovny přicházelo po roce 1392 stále více zlatých mincí.⁵⁸

V klášteře Santa Maria della Scala působili již v té době bankéři, neboť jenom oni byli schopni se orientovat v hodnotách a směnných kurzech velmi různých mincí, včetně padělaných a zlehčených, jež lidé do Sieny přinášeli.⁵⁹ Často šlo více o kvantitu než o kvalitu, a tak časem ve váčcích poutníků vedle kurantních mincí přibýly i různé druhy drobných nominálů, jež se jim cestou do Itálie dostaly do rukou.⁶⁰ Majitelé si je zpravidla neponechávali dlouho, neboť směnárníci takovou minci neradi přijímali.⁶¹ Avšak právě tyto drobné ražby mohou lépe než jiné prozradit původ svého nositele. Příkladem může být depozit Jana, syna Mikuláše z Olomouce, zapsaný do knihy 28. ledna 1433, který kromě uherského florénu a grošů obsahoval také větší množství vídeňských feniků a půlfeniků.⁶² Jan je mohl přibrat cestou ve Vídni, pravděpodobněji však je, že si aspoň část vezl již z Moravy, kde vídeňským fenikům náleželo pevné místo v oběživu. Feniky v té době do určité míry nahrazovaly nedostatek pražských grošů, jejichž ražba byla na počátku dvacátých let 15. století přerušena.

Mince však nemusely poutníkům sloužit jen jako platební prostředek; některé typy, často i drobných ražeb, s obrazem Krista, Panny Marie či světců mohly plnit funkci devocionálie. Příkladem může být Jan, poutník z Pruska, který si v roce 1443 uložil v sienském špitálu spolu s dvaceti florény i jedno písánské *quatrino* s Pannou Marií.⁶³ Proč jedno malé a navíc asi sto let staré *quatrino*, když disponoval tak velkou sumou zlatých mincí? Mincovních typů představujících Pannu Marii nebylo v roce 1443 v oběhu ještě mnoho, a tak zřejmě přitahovaly zájem zbožných poutníků. Více překvapí, že Jan tuto mincovní svátostku uložil v Sieně. Proč tak učinil, se již nikdy nedozvíme. Vklad byl možná spojen s přáním bezpečného návratu, možná nechtěl riskovat ztrátu mariánské „ikony“ na nebezpečném bažinatém úseku mezi Sienou a Římem. Podobných zápisů je v knize poutníků doloženo několik.⁶⁴

⁵⁸ G. PICCINNI – L. TRAVAINI, *Il Libro*, s. 97–98.

⁵⁹ Tamtéž, s. 95–96.

⁶⁰ Fakt, že se v průběhu 15. století dostávalo do oběhu stále více mincí se zhoršenou ryzostí, nemusel být nutně odrazem všeobecně pociťovaného nedostatku drahého kovu, někdy mohlo jít spíše o pokus zvyšovat zisky na hranici legality. Srov. Christoph BARTELS, *Zur Bergbaukrise des Spätmittelalters*, in: Christoph BARTELS – Markus A. DENZEL (Hg.), *Konjunkturen im europäischen Bergbau in vorindustrieller Zeit. Festschrift für Ekkehard Westermann zum 60. Geburtstag*, Stuttgart 2000, s. 170–171.

⁶¹ Mechanismus platby a směny ve středověku názorně líčí Jean FAVIER, *Zlato a koření. Zrod obchodníka ve středověku*, Praha 2006, zejména s. 159–175.

⁶² G. PICCINNI – L. TRAVAINI, *Il Libro*, s. 220, dep. 386.

⁶³ Tamtéž, s. 222, dep. 396.

⁶⁴ Tamtéž, s. 94–95.

I když zapsané vklady zachycují jen zlomek všech peněžních hotovostí, s nimiž poutníci do Sieny přicházeli, máme před sebou pramen mimořádné hodnoty jak k dějinám poutnictví, tak k přesnějšímu proniknutí do mechanismu oběhu peněz v Itálii na přelomu 14. a 15. století. Pečlivě vedené zápisy, identifikující různé zahraniční nominály a jejich přepočty na florény, liry a drobnou místní měnu (*soldi* a *denáry*), dovolují nahlédnout do každodenní praxe směnárníků, představujících důležitý článek dobře organizovaného správního aparátu špitálu. Označování hodnoty peněz ve směnárně však přesto v té době ještě nebylo běžnou praxí, vyskytuje se jen sporadicky, a není proto podle mého názoru možné na něm založit ani přibližný odhad celkové sumy peněz, jež do špitálu plynuly. Zajímavý je údaj o počtu pražských grošů, jichž je v knize za období let 1382–1410 evidováno celkem 680 kusů, což v kurzu 1 fl. = 19 gr. odpovídá asi 35 florénům. Jednalo se o pouhý zlomek z celkové sumy 2 500 florénů, která v přepočtu představuje hodnotu všech 328 vkladů zapsaných do poutnické knihy do roku 1410.⁶⁵ Tato relativně nízká částka nepřekvapí, uvědomíme-li si, že mincemi poutníků byly převážně zlaté nominály. Je dobré připomenout, že uvedená suma 2 500 florénů se nedostala celá do pokladny špitálu, neboť řada vkladů byla mezitím už vybrána. Zbyla z ní jen část po těch poutnících, kteří ve špitálu zemřeli a jejichž vklady si nikdo z příbuzných nevyzvedl. Stále však šlo o poměrně vysoký obnos, který průběžně přecházel do vlastnictví sienského kláštera.

⁶⁵ G. PICCINNI – L. TRAVAINI, *Il Libro*, s. 149.

Příloha 1: Depozita poutníků ze zemí České koruny v sienském špitálu v letech 1382–1446

dep. 39

fol. 4v MCCCCX

Chaterina di Bru romeia die avere adì 8 di settenbre 1391, f. 1, l. 4, a' ntrata di frate Mateio fo. 11, a libro F fo. 431 __ f. I, l. III°, s. 0.

(doslovný přepis edice, f. 1, l. 4 znamená 1 florén, 4 liry)

dep. 40

fol. 4v MCCCCX

Vincilagho di Pragma romeio die avere adì 8 di settenbre 1391, s. 22 a' ntrata di frate Mateio fo. 11, a libro F fo. 431 __ f. 0, l. I, s. II.

dep. 340

fol. 41r MCCCCXIII

+ **Bartalomeio di Giorgia di Marabia di Buemia** dipositò a frate Giovanni di Fiandra nostro ufficiale sopra i dipositi insino adì XVIII° di magio 1414, f. quatro d'oro corenti, cioè tre duchati e uno papale chome apare al suo libro de' dipositi a fo. 3 e segni XI, e puoi il detto frate <frate> Giovanni gli fu detto ch'esso Bartalomeio morì a Chorneto, sì gli die in mano di Biagio di Masso k. valsero l. sedici, s. dodici, d. quattro e sono a sua intrata per lo dì XI d'ottobre 1414 a fo. 8.

(doslovný přepis edice, křížek před jménem znamená, že dotyčný poutník cestou zemřel)

dep. 358

fol. 45v MCCCCXV

Froliano di Chocie chapelano di Vilina del paese di Buemia die avere duchati diciesette di Vinegia e f. tre onghari i qu[a]gli dipositò a frate Pavolo da Lucha pelegriniere infino adì 14 d'aghosto 1415 chon questa condizione, che se desso morisse volse che la metà de' sopradetti d. ne siano dati a Davolina sua suora chon questa chondizione, che se dessa arechasse carta di testamento altenticho, altrimenti non avesse i detti denari e l'altra mettà rimanesse a lo spedale per bene del'anima sua, de' quagli duchati e ff. esso frate Pavolo cambiò al banco di Lionardo di Pietro Mini, ebene l. ottantacinque, s. quator dici, e chosì apare al suo libro de' dipositi a fo. 20 e sono a' ntrata di frate Nanni Bordi k. per lo dì XV d'otto[b]re MCCCCXVII a fo. VIII°.

dep. 366

fol. 47v MCCCCXVIII

Niccholaius Chermen de Brasela del paesse di Buemia f. nove d'Ongharia e duchati quatro di Vinegia i quagli esso dipositò a frate Pavolo da Lucha

pelegriniere infino adì VII di dicembre 1418 chome apare al suo libro segnato B a fo. 68 e sono a' ntrata di frate Nanni Bordi k. per lo dì 26 di gienajo a fo. 7 1418.

Ànne auti adì XXVII di gienajo 1418 f. nove d'Ongharia e f. quatro duchati di Vinegia contanti in sua mano in presenza di frate Pavolo da Lucha pelegriniere a uscita di frate Nanni Bordi k. a fo. 52.

dep. 386

f. 52v MCCCCXXXIII

Giovani di Nicholò Dolmoncia in Arabia il quale àne onghia del dito grosso della man manca fesso cioè uno sengnio per lo mezo del' onghia, disse andava a Roma, diposittò insino adì 28 di gienajo 1433 1 f. d'oro ongharo e dieci buemi e tre crocifissi della Mangnia e più vianari e mezi vianari chome apare al libro de' dipositi di frate [Luca] di Charlo a fo. 27 e a dipositti 30 e de detta munetta se n'èbe a chanbio l. vinti, s. quattordici, d. otto, apare a' ntrata de frate Angniolo di Cripstofano k. a fo. 3 __ l. XX, s. XIII°, d. VIII.

dep. 387

fol. 53r MCCCCXXXIII

Giovanni d'Arigho di Maravia il quale non à onghia nel ditto de la mano manca a latto al ditto mingniolo diposittò insino adì XII di marzo 1433 sei f. d'oro cioè tre onghari e tre viniziani chome apare a libro de' dipositi di frate Lucha di Charlo a fo. 44 e a fo. 167 de' dipositi, de qua[li] f. se n'èbe a chanbio l. vintisei, s. sei, d. otto, e apare a 'ntrata di frate Angniolo di Cripstofano k. a fo. 3 __ l. XXVI, s. 6, d. 8.

Nejasná geografická atribuce:

dep. 36

fol. 4r MCCCCX

Vicilaus di Nicholaio de la Magnia die avere per d. dipisositati (*sic*) dipositò a Ghuglielmo di Cino a' ntrata di Ghuglielmo di Cino fo. 4, e per uno ronzino rimase ala chasa, f. 12, s. 35, apare a libro F a fo. 373.

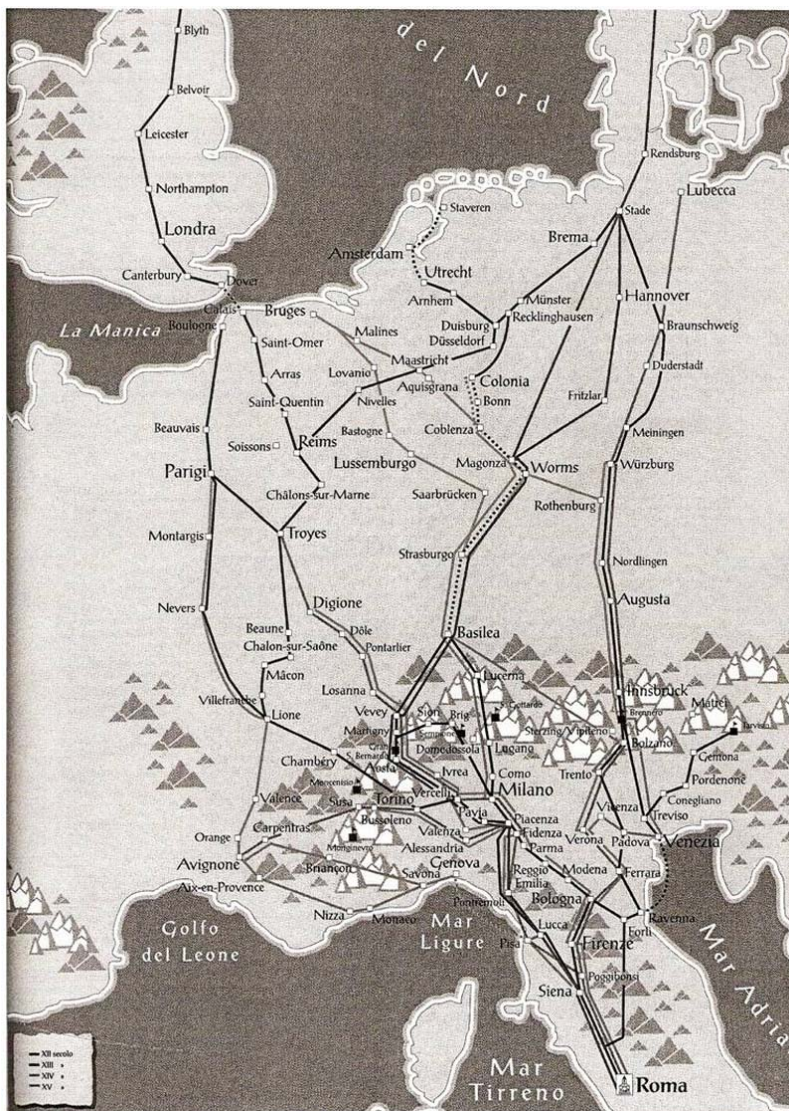
dep. 72

fol. 7r MCCCCX

Iachomo di Citch, la madre à nome Sibicha, la moglie Isbinicha, à due figliuoli, Pietro e Vanicha, à 80 anni e la barba chanuta, dipositò a Mariano adì 28 di marzo 1384 a fo. 52, a libro F a fo. 445, vinti buemi __ f. 0, buemi XX.

Příloha 2: Síť poutních cest v zaalpské Evropě

Římští poutníci ze zemí České koruny používali buď trasu vedoucí přes Vídeň, průsmyk Tarvisio, Benátky a Padovu, nebo přes Řezno, Brennerský průsmyk a odtud dále na jih přes Veronu a Mantovu, či přes Padovu. V Boloni se cesty poutníků spojily a pokračovaly po společné trase přes Florencii a Sienu do Říma.

Mapa převzata z publikace: Jacques Le GOFF – Gloria FOSSI (eds.),
La storia dei Giubilei, vol. 1, Roma 1997.

Summary:

Pilgrims and their money on the way to Rome.

The evidence of the *Libro del pellegrino* (Siena, 1382–1446)

The pilgrim book (Il Libro del pellegrino) of the hospital of Our Lady della Scala in Siena from 1382–1446 represents an accurately guided document on monetary deposits in one of the most important church institutions in Siena. A large-scale set of specie registered in this book is an interesting witness to the movement of money in circulation in late medieval Europe. Seven pilgrims from the lands of the Bohemian Crown are mentioned in the entries from 1384–1433: two come from Bohemia, four from Moravia and one from Silesia. Further two other pilgrims with an ambiguous geographic assignment seem to be considered. The book, however, does not register all pilgrims who visited Siena on the way to Rome. It mentions only those who deposited their cash in the hospital with the intention to withdraw it on the way back.

The writer compares registered deposits with amounts intended for the pilgrimage to Rome (4–5 pounds of Prague groschens in the lower middle class and 8–10 pounds in the higher middle class) which have been entered into the memorable city book of Olomouc dated back to 1430–1492. He distinguishes sums intended to the way back (1,5–8 pounds) from petty cash (within the range of 4–35 Prague groschens) which could suffice for just few days. At average speed of 40 km per day it is possible to suppose that the journey from the Czech lands to Rome (about 1 300 km) could last about 37–38 days with 5–6 days of rest. At average expense of 3 Prague groschens per day which roughly corresponds with the most common summer daily wage of a journeyman, a pilgrim was able to manage for about 85 days with 4 pounds of Prague groschens, it was enough for a return journey and for about ten days' stay in Rome. If he took 5 pounds with him he could stay in Italy for one month. A double amount of 8–10 pounds presumably served as a nest-egg for the case of illness or of accident. In better case it could provide travel luxury.

Contrary of the testimonies it is not possible to judge from deposits of the social status of their bearers. Money of pilgrims predominantly consisted of gold coins contained in more than 70 % of all registered deposits. Larger amounts were mostly deposited by those pilgrims who were coming from the far-away regions and by old priests who started on a journey with all their belongings in conviction not to come back any more. That is a case of Florian of Kočov, chaplain in Volyně (South Bohemia), who gave 20 florins into custody of friars in Siena.

The entries in the pilgrim book of Siena document that Florentine florins, Venetian ducats and Hungarian florins belonged to the most frequent gold specie in Italy that time, Prague and Flemish groschens occurred most often among silver coins. From the given data which mention a value of money very sporadically it is, however, not possible to make even an approximate estimation of the sum total of money which flew into the hospital. We can just suppose that the sum total of 2 500 florins which represent the value of all 328 deposits registered by 1410 did not get entire to the hospital treasury because many deposits have been withdrawn in the meantime. Just a part of them remained after those pilgrims who died in the hospital and whose deposits have never been withdrawn. Nevertheless, it was still a relatively large amount which was continuously becoming a hospital ownership.

translated by the author